

Lutka kao treći odgojitelj u odgojno-obrazovnoj ustanovi

Križan, Patricia Nikoll

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:840865>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Patricia Nikoll Križan

LUTKA KAO TREĆI ODGOJITELJ U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI

Završni rad

Petrinja, srpanj 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Patricia Nikoll Križan

LUTKA KAO TREĆI ODGOJITELJ U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI

Završni rad

Mentor rada: dr. sc. Maša Rimac Jurinović

Petrinja, srpanj 2023.

Sažetak

Tema je ovoga rada popisati i opisati moguće uloga lutke u odgojnoj skupini, a cilj je utvrditi važnost lutke u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Štoviše, lutka može biti treći odgojitelj ako se metodički promišljeno njome koristimo u svakodnevnom odgojno-obrazovnom radu. Postoje različiti tipovi scenskih lutaka koje odgojitelj može upotrebljavati; štoviše, sve može biti lutka. Lutka može učiniti sve što u realnosti nije moguće te ima važnu osobinu: mogućnost pokreta i dramskog izraza. Odgojitelj s lutkom ima mnogo metodičkih mogućnosti, a najvažnije je da stvori uvjete za igru umjesto da je vodi. Lutka nudi odgojitelju uvid u dječji svijet te mu to omogućava lakše razumijevanje djetetovih potreba. Lutka, između ostaloga, potiče dijete na razvijanje kreativnosti i mašte te ono vrlo lako stvara emocionalnu povezanost jer je samo odabralo njezin autoritet. Na koji način lutka može „pomoći“ odgojiteljima u odgojno-obrazovnom radu, predstaviti će se ovim radom. Osim toga, analiza stručnih i znanstvenih radova o primjeni lutke u odgojnoj skupini dala je velik doprinos razvoju djeteta općenito i pokazala svoju posredničku ulogu u kojoj pomaže djetetu da se otvori odgojitelju i prikaže mu svoj svijet.

Ključne riječi: lutka, odgojitelj, dijete, treći odgojitelj

Summary

The topic of this paper is “The puppet as the third educator in an educational institution”, and the goal is to determine the importance of the puppet in an educational institution. Moreover, a puppet can be a third educator if we use it in a methodical and deliberate manner in our daily educational work. There are different types of puppets that the educator can use, moreover, anything can be a puppet. A puppet can do everything that is not possible and has an important feature- the possibility of movement and dramatic expression. For children to be able to play in an educational institution, the educator must create conditions that will enable them to have new experiences and to expand the old ones. An educator with a puppet has many roles, the most important of which is to create the conditions for play, instead of leading it. A puppet offers the educator an insight into a child’s world, which enables him to understand it’s needs easily. Puppet can be found in therapy room where children express their feelings very clearly, through playing with it. A puppet offers children processing and liberation from bad events and relationships with the environment that are imprinted with painful affects, their speech develops, and they learn new words. She encourages them to develop creativity and imagination. A child creates an emotional connection with a puppet very easily because he has chosen her authority. Among other things, this paper serves as a confirmation of a great contribution to the child’ development and facilitating the child to open to the educator and show him nis world without the feeling of being forced.

Keywords: puppet, preschool teacher, child, puppet as third educator

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SCENSKA LUTKA I LUTKARSTVO	2
2.1. RUČNE LUTKE	2
2.1.1. Ginjol lutka	3
2.1.2. Lutka zijevalica	4
2.2. LUTKE NA ŠTAPU	6
2.2.1. Lutke sjene	6
2.2.2. Lutka javanka	7
2.3. LUTKE MARIONETE ILI LUTKE NA KONCIMA	8
2.4. OSTALE VRSTE LUTAKA	9
3. LUTKA U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI.....	11
3.1. ODGOJITELJ I LUTKA	14
3.2. ULOGE LUTKE	19
3.2.1. Lutka u razvoju govora i komunikacije	19
3.2.2. Lutka u socijalizaciji	21
3.2.3. Lutka u terapiji	21
4. ZAKLJUČAK.....	26
LITERATURA	27
POPIS SLIKA.....	28

1. UVOD

Lutkarstvo je scenska umjetnost u kojoj postoji posrednik između glumaca i publike, a to je lutka (Županić Benić, 2009). Lutka je bilo koja figura koja služi dječjoj igri: lutka igračka, modna lutka, porculanska lutka, plastična i scenska lutka itd. (Županić Benić, 2009). Lutka je prijatelj djeci, motivira ih i potiče te je s njom izvedivo sve što zamislimo. Upotrebom lutke u svakodnevnim aktivnostima omogućujemo djeci da učenje prihvate kao nešto zabavno umjesto kao nešto što „moraju“ činiti u skupini.

Upotreba lutke u odgojno-obrazovnim ustanovama prikazala ju je odličnim motivirajućim sredstvom i poticajem za bogaćenje djetetova emocionalnog, socijalnog i spoznajnog razvoja (Ivon, 2010). Na temelju stečenoga znanja i dosadašnjeg iskustva u praksi osvijestila sam koliko prisutnost lutke u odgojno-obrazovnoj ustanovi može pomoći i odgojitelju i djeci te sam odlučila produbiti svoje ranije uvide o ovoj temi. U radu ću objasniti pojam lutkarstva, nakon čega ću navesti tipove lutaka. Osnovna podjela lutaka bit će detaljno objašnjena te ću priložiti i tehničke crteže. U sljedećem poglavlju dotaknut ću se glavne teme ovoga rada – lutaka. Dječja igra lutkom omogućuje odgojitelju uvid u njegov svijet, što olakšava upoznavanje djeteta i shvaćanje njegovih potreba, a odgojitelj je u toj igri najčešće promatrač i suigrač. Nakon što nabrojim i opišem sve načine korištenja lutke u rukama odgojitelja, pisat ću o ulozi odgojitelja s lutkom. Odgojitelj pomoću lutke potiče empatiju kod djece, smiruje prepirke, uvodi dijete u već započetu igru, sudjeluje u dječjoj igri ili se igra lutkom usporedno s djecom. Također je ponašajni model, daje prijedloge za podjelu djece po skupinama te priča priče s lutkom, što se pokazalo stimulansom. Nakon cjelokupnog nabrojenog pozitivnog doprinosa lutke u rukama odgojitelja, usustavit ću pregled i opisati sve uloge lutke u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Kao primjer uspješne prakse upotrebe lutke u odgojno-obrazovnim ustanovama opisat ću program *Mali lutkari – veliki stvaratelji*. Program je pokazao da lutka može uvelike pomoći u većini aspekata dječjeg razvoja. Slijedi zaključak, gdje ću sažeti sva novonastala znanja, misli, dojmove i dokaze koji potvrđuju naslov ovoga rada. Vjerujem da će ovaj pregled doprinijeti zainteresiranim sustručnjacima i potaknuti ih da se koriste lutkom u svom radu u vrtiću.

2. SCENSKA LUTKA I LUTKARSTVO

Svijet lutaka ne poznaje granice između ljudi, životinja, biljaka i predmeta; to je izmišljeni svijet napravljen od fantazije (Pokrivka, 1985). Lutka može učiniti sve što u realnosti nije moguće: može nestati, smanjiti se, letjeti, govoriti ljudskim glasom, „misliti“ i „osjećati“ (Pokrivka, 1985). Cilj je da lutka među djecom postane „živa“ te da djeca ne budu pasivni promatrači, nego aktivni sudionici procesa lutkarske predstave, a isto tako i da sudjeluju u izrađivanju same lutke. Scenska lutka u suvremenom je kazalištu likovna tvorevina, koja ima sličnosti sa skulpturom ili slikom, no izdvaja se činjenicom da se može pokretati te da ima dramski izraz (Pokrivka 1985).

Županić Benić (2009) dijeli lutke na ručne lutke, koje čine ginjol i zijevalice, lutke na štapu – lutke sjene i javanke, marionete, čiji se naziv odnosi na lutke na koncima, te ostale vrste lutaka: Bunraku-lutke, velike ili gigantske lutke. U poglavlju o ostalim vrstama lutaka također spominje bauhaus i lutke, crno kazalište te kazalište predmeta i kazalište materijala. Pokrivka (1985) dijeli lutke, osim na dvije osnovne vrste – marionete i ručne lutke, na specifične vrste lutaka: gigantske, mimičke, plošne te lutke na prstima, a također na lutke sjena i lutke crnog kazališta – lutke trikove. Marjon i Kroflin (2004) također dijele lutke na ručne lutke i lutke sjene, no i igračke i predmete od kojih se mogu izraditi lutke te humanete, koje čine lutke na tijelu, mimične lutke, ruke, prsti, koljena, stopala itd. (Marjon i Kroflin, 2004). Kroflin (2020) dijeli lutke na specifičan način: prema položaju animatora u odnosu na lutku, prema načinu upravljanja te prema volumenu. Iako bih osobno najviše koristila lutke u podjeli Marjon, E., Kroflin, L. (2004), zbog toga što je podjela vrlo široka te dokazuje kako se lutke mogu izraditi s malo mašte od bilo čega, kod „glavne“ podjele držala bih se lutaka autorice Županić Benić upravo zato što lutka može nastati od bilo čega.

2.1. Ručne lutke

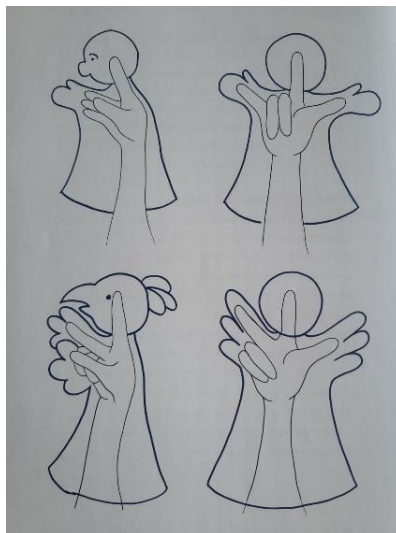
Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće ručne lutke bile su odličan odabir za izvođenje uličnih predstava. Ručna lutka u to je doba „govorila“ o aktualnim temama, potičući ljude da se bore protiv nepravde. Nakon nekog vremena ta se vrsta lutaka zbog putujućih lutkara proširila na Europu i dalje.

Iako su obje vrste ručnih lutaka (ginjol i zijevalica) jednostavne, one mogu biti i složenije u izradi i animaciji. Prema Županić Benić (2009), najjednostavnije lutke su najekspresivnije. Primjer takve lutke su ginjoli – lutke koje imaju stiropornu kuglicu kao glavu, a ruku kao tijelo. Takve lutke najčešće služe za vježbu pokretanja ručne lutke (Županić Benić, 2009). Specifične vrste ručnih lutaka su gigantske lutke, mimičke, plošne, lutke na prstima itd. (Glibo, 2000). Gigantska lutka koja se navlači na glavu zove se naglavna lutka.

2.1.1. Ginjol lutka

Ginjol lutka predstavnik je ručnih lutaka, koja obično nema nogu, a ako ih ima, one se prebacuju preko paravana da bi bile vidljive publici. Navlači se kao rukavica, pa se zato još naziva i lutkom rukavicom, a upravljana je prstima i rukom (Pokrivka, 1985) (slika 1).

Slika 1. Tehnički crtež ginjol lutke

(Županić Benić, 2009: 32)

Sastoji se od glave i tijela, koje čini košuljica preko koje se može navući kostim. Na kažiprstu se nalazi glava, na srednjem ili malom prstu jedna ruka, a na palcu druga. „Osjećamo ju kao produžetak naše ruke, kao da je dio nas samih, što na neki način i jest, jer život ručne lutke na sceni ovisi o finim, ponekad minimalnim, ali za lutku važnim pokretima naših prstiju“, navodi autorica, objašnjavajući metaforički osjećaj kada se ginjol lutka uzme u ruke (Županić Benić, 2009: 10). Ova je lutka najviše prihvaćena kod djece zbog toga što je ona zapravo prekrivena ruka koju mogu kontrolirati i time se u potpunosti uživjeti u lutkarsku igru. Ginjol lutka također ima i određene položaje u kojima oponaša emocije ili pokrete. Glava lutke

opuštena prema nazad označuje žalost i potištenost, dok blago nagnuta glava unatrag prikazuje autoritet ili bahatost (Županić Benić, 2009). Kada ginjol lutka ugleda neki predmet, može ga zaobilaziti sa svih strana kako bi tim prenaplašenim gledanjem publici bilo prikazano kao da je stvarno nešto ugledala (Županić Benić, 2009). Pomicanjem palca i/ili malog prsta može se stvoriti pokret pljeska, pozdrava (mahanje), širenja ruku kao iznenađenja ili poziva na zagrljaj, ruke naslonjene na glavu kao razmišljanje, vrtnje ruku kao vježbanje ili pokazivanje smjera. Kretanje ginjol lutke može se prikazati ritmičkom rotacijom podlaktice iz lakta lijevo-desno i blagim pomicanjem ruke iz ramena gore-dolje, a naklon pokretanjem ručnog zgloba prema naprijed (Županić Benić, 2009).

Ginjol lutku koristila bih u svim aktivnostima jer je zbog lake manipulacije mogu ponuditi djeci. Organizirala bih lutkarske igre, gdje bi djeca držala lutke pred djecom gledateljima, a zatim bi se izmjenjivali. Također, držala bih je djeci nadohvat ruke, kako njezino korištenje ne bi ovisilo samo o meni jer sam u praksi imala više prilika primijetiti da nakon što se predmet predstavi djeci na vlastiti način, djeca ga uzimaju i koriste najčešće na sličan, ali i na svoj način.

2.1.2. Lutka zijevalica

Lutka zijevalica je ručna lutka koja se navlači na ruku kao i ginjol, no razlikuje se od ginjol lutke po tome što može pomoću animatorove ruke otvarati i zatvarati usta.

Slika 2. Tehnički crtež „anatomije“ lutke zijevalice

(Županić Benić, 2009: 39)

Ona se koristi kada se želi izraziti govor ili kada govor ima najveću pouku. Na zijevalici su najistaknutija usta, kojima može nešto progutati, ugristi, žvakati itd. Ako zijevalica ima tijelo, ono je najčešće trodimenzionalno, no ono je manje važno. Kada je animira dijete, sastoji

se samo od glave i tkanine koja predstavlja vrat koji prekriva ruku (Županić BeniĆ, 2009). Zijevalicu pokreće lutkar tako da mu je ona ruka kojom otvara usta lutke u njezinoj glavi, a ponekad joj može pokretati i oči (Županić BeniĆ, 2009). Ako je složenije napravljena, jedan lutkar pokreće joj glavu, a drugi tijelo (npr. za hodanje i hvatanje rukama). Lutkar koji pokreće lutku najčešće daje i glas tom liku. Zijevalicom se, kao i ginjol lutkom, mogu prikazati ljudi, životinje i izmišljeni likovi. Mogu biti izrađene na različite načine: od čarape s našivenim gumbima umjesto očiju koja se nalazi iza paravana do složenih lutaka koje su namijenjene za televizijsku i filmsku produkciju (lutke Jima Hensona – mapeti).

Mapeti su grupa lutaka zijevalica koju čine različiti karakteri, antropomorfne i realne životinje, izvanzemaljci ili ostala neidentificirana bića (Županić BeniĆ, 2009) (slika 3). Pojava lutaka na filmu i televiziji dokazuje širinu lutkarstva (Županić BeniĆ, 2009).

Slika 3. Crtež mapeta Kermita

(Županić BeniĆ, 2009: 43)

S obzirom na to da djeca vole životinje, Županić BeniĆ navodi kako zijevalice najčešće upotrebljava upravo tada ili kada želi izraditi neka izmišljena bića (Županić BeniĆ, 2009). „Preko njih pokazuju ljubav, mržnju i sve druge emocije, jer nemaju ruke kojima bi se izražavale. Djeca obožavaju životinje, njihov svijet mašte stvoren je od imaginarnih bića i životinja s kojima dijele prijateljske osjećaje.“ (Županić BeniĆ, 2009) Kako djeca vole slušati basne o životinjama, crtati ih, glumiti i maskirati se u njih, prema Županić BeniĆ zijevalica je idealna lutka (Županić BeniĆ, 2009) .

Lutku zijevalicu, kao i ginjol lutku, koristila bih u svim aktivnostima, ostavljajući je nakon toga na lako dostupnom mjestu djeci. Ovu lutku koristila bih u aktivnostima koje zahtijevaju da lutka nešto poruči djeci ili da ih nečemu nauči – zbog mogućnosti otvaranja i zatvaranja usta. Također bih je koristila jer sam u praksi mogla primijetiti dječje poistovjećivanje s likovima koji najčešće i jesu životinje te bih je iz tog razloga koristila kada bih primijetila da mi se dijete želi povjeriti.

2.2. Lutke na štapu

Lutke na štapu su sve lutke koje se pokreću i kontroliraju štapom; najjednostavnije lutke koje može izraditi dijete kada pričvrsti nacrtanu izrezanu figuru na štap.

2.2.1. Lutke sjene

Lutke sjene specifične su scenske lutke, a njihova igra praoblik je filma (Glibo, 2000). Kako se kazalište sjena najviše razvilo u Kini, najpoznatije u cijelom svijetu su „kineske sjene“ – to su male, prozirne i bojom ukrašene siluete od kože, a osim kože, izrađuju se i od pergamenta, papira ili plastičnog materijala (Glibo, 2000) (slika 4).

Slika 4. Lutka sjena: oblik, dijelovi, vodilice i rekvizit

(Županić Benić, 2009: 52)

Lutke sjene prislone se uz bijelo platno, pokreću se rukom ili žicom te se ocrtavaju na drugoj strani kao figure u prirodnom pokretu, pod snopom svjetlosti (Glibo, 2000). Zbog vrlo

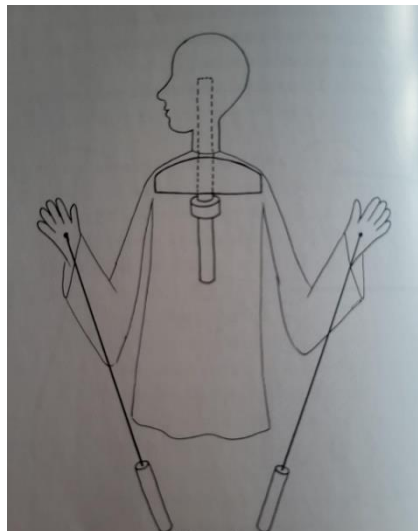
složenog upravljanja ovom lutkom, koristila bih je u određenim aktivnostima u skupini, kao i marionetu.

Ovisno o mogućnosti i sposobnosti baratanja lutkom, odgojitelj može koristiti mnogo različitih lutaka u igri. Osim izrađenih lutaka, također može koristiti i običnu čarapu ili rukavicu koju će navući na ruku. Bez obzira na svoje karakteristike, lutka je moćna u radu s djecom zato što dijete kroz igru lako stvori snažnu emotivnu vezu s njom.

2.2.2. *Lutka javanka*

Predstavnik lutaka koje se pokreću pomoću štapova jest lutka javanka (točan naziv: vajang) (slika 5).

Slika 5. Tehnički crtež lutke javanke

(Županić BeniĆ, 2009: 72)

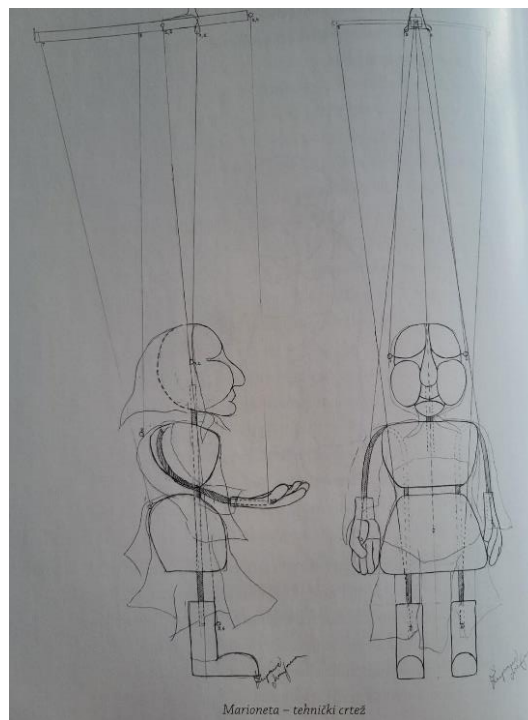
Javanka je izrađena od drva, a glava joj se pokreće pomoću štapa koji prolazi kroz njezino tijelo. Ruke može pokretati pomoću dva štapa pričvršćena za šake, dok su joj zglobovi u ramenu, laktu i šakama (Pokrivka, 1985). Danas se koriste lutke koje su slične lutki javanki, a razlikuju se po tome što štap nije toliko dugačak i završava u tijelu gdje se uvlači ruka, čime je cijela lutka pokretnija (Pokrivka, 1985). Štapovi za ruke danas su čelične žice, a ruke više nemaju tri zgloba (Pokrivka, 1985). Lutke javanke koje predstavljaju životinje u izrađivanju su komplicirane i mehanizam se mora smisliti za svaku posebno (Glibo, 2000). Iako su takve lutke javanke životinja kompliciranije, sve imaju glavni štap nosač koji nosi cijelu lutku ili pomoćne štapove za rep, krila ili glavu (Glibo, 2000).

Za lutku javanku istog sam mišljenja kao i za marionete – uvela bih ih u skupinu, ali bi ih djeca koristila uz moju pomoć zbog zahtjevnog upravljanja. Lutku ne bih koristila za svakodnevne aktivnosti jer bi za to služile jednostavnije lutke – ručne lutke.

2.3. Lutke marionete ili lutke na koncima

Prve marionete pronađene su kod Grka, Rimljana i Egipćana, a tada su bile jednostavne s minimalnom mogućnošću pokretanja. Prije su služile kao dekoracije, vjerski simboli i predmeti zabave (Županić BeniĆ, 2009). Do danas su izgledom iste, uz male promjene, a osnovna struktura i anatomija uvijek im je slična. Marioneta ima glavu, trup, ruke i noge (slika 6).

Slika 6. Tehnički crtež marionete

(Županić BeniĆ, 2009: 94)

Njih pokreću konci ili lutke na koncima te su po svojoj formi vrlo složene. Niti konaca pričvršćene su na lutku i na „marionetski križ“ koji drži lutkar koji je zatim pokreće. Pomičući određene konce, pomiču se određeni dijelovi marionete, čime se prikazuje njezin hod, micanje ruku i glave, saginjanje, padanje itd. Konci na lutki služe kako bi nosili lutku (glavni konci), kako bi kontrolirali pokret te za specijalne efekte (pokretanje kapaka, otvaranje i zatvaranje usta) (Županić BeniĆ, 2009). Ako marionete imaju više konaca, složene su, a time su i teže za

upravljanje. Jednostavna marioneta ima osam do deset konaca ili nosivu žicu koja prolazi kroz glavu te podnosi više teksta nego ručna lutka (Pokrivka, 1985). Tijelo lutke većinom je kopija ili pojednostavljena kopija čovjeka, životinje ili nekog izmišljenog lika (Županić BeniĆ, 2009). Izgled marionete ovisi o temi predstave i materijalima kojima je napravljena, što znači da ako je napravljena od drveta, kostim će biti samo naznačen (Pokrivka, 1985). Najpoznatije češke marionete su nespretni otac Spejbl i njegov spretni sin Hurvinek, čija je glavna tema problem discipline, a kreirao ih je lutkar Josef Skupa (Županić BeniĆ, 2009) (slika 7).

Slika 7. Tehnički crtež marioneta Spejbla i Hurvineka

(Županić BeniĆ, 2009: 93)

Djeci u svojoj skupini svakako bih ponudila jednostavnije inačice marionete, dok bi složenije koristila uz moju pomoć.

2.4. Ostale vrste lutaka

Županić BeniĆ (2009) u poglavlju o ostalim vrstama lutaka navodi bunraku-lutke, velike ili gigantske lutke, bauhaus i lutka, crno kazalište, kazalište predmeta i kazalište materijala.

Bunraku-lutke čine glava, tijelo, ruke i noge. Glava im je konstruirana na vrlo realističan način – ima mogućnost otvaranja i zatvaranja kapaka, pomicanja oči lijevo- desno, gore-dolje, obrva gore-dolje te otvaranja usta, a može čak imati i jezik koji može izaći. Za ekspresiju lica zaduženi su umreženi konci koji se protežu od svakog pojedinog dijela do torza lutke. Pomicanjem konaca na lutkinu licu mogu se iščitati lutkini osjećaji. Predstave s ovim lutkama mogu trajati i do 6 sati, a one mogu težiti do 20 kilograma. Bunraku-lutke posebne su po načinu

animacije te ih ne može pokretati samo jedna osoba. Glavni animator drži glavu i trup i poteže konce, dok desnom rukom animira lutkinu desnu ruku. Drugi animator upravlja lijevom rukom i šakom, a treći nogama. Glavni animator vrlo je cijenjen jer treba proći i do 20 godina kako bi došao na tu poziciju.

Velike ili gigantske lutke najviše su vidljive uoči karnevala, gdje ne izvode predstavu, nego se samo pojavljuju. Atrakcija su zbog svoje veličine te ih može pokretati jedan čovjek ili više ljudi. Primjer gigantske lutke koji daje Županić Beniće (2009) je kineski zmaj.

Bauhaus je avangardni umjetnički pravac koji ima težnju da animator mora izgledati kao lutka, a javlja se u *Balletu* Oskara Schlemmera. Plesači na sebi nose pričvršćeni kostim te im je omogućeno samo pomicanje ruke ili noge te okret (samo jedan pokret).

Crno kazalište, kao i kazalište sjena, ovisi o svjetlu. Animatori s prekrivenim glavama obučeni su u crno te su nevidljivi, a lutke animiraju štapovima. Sam naziv „crno kazalište“ odnosi se na svjetla sa strana okvira koja osvjetljavaju predmete i lutke unutar tog okvira. U suvremenom crnom kazalištu pokreću se reflektirajući bijeli objekti ili obojeni fluorescentnom bojom, koji će UV svjetlom postati vidljivi. U crnom kazalištu lutka može biti bilo što: dio tijela animatora, bilo kakav predmet, fluorescentne lutke i objekti, plošne lutke itd. (Županić Beniće, 2009). Prema Županić Beniće (2009), crno kazalište koristi se kada se želi stvoriti iluzija u predstavi, kada je cilj da objekti, slike i lutke neočekivano nastanu i nestanu u mraku te kada imamo mogućnost za rad u potpuno zamračenoj prostoriji.

Kazalištu predmeta i kazalištu materijala cilj je pokazati da je važno „davanje duše“ bilo kojoj stvari na sceni, pa tako i običan predmet i materijal može postati lutka.

Neovisno o kojoj je lutki riječ, ona može imati utjecaj na dječji život i razvoj. Upravo se tom temom bavim u nastavku ovoga rada.

3. LUTKA U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI

Igra je za dijete način komunikacije i zabava. Djeca igrom razvijaju nove i usavršavaju već stečene sposobnosti, no ne igraju se iz tog razloga. Dijete dobiva lutku (igračku) u ruke prvi put u najmlađoj dobi. Ta igračka ili lutka povezivat će ga s domom kada krene u jaslice ili vrtić, a čak i kada se prilagodi, „u povjerenju [će joj] tiho šapnuti u prolazu kroz garderobu gdje je skrivena u vrećici: 'Pobijedio sam Marka, ja sam prvi, da znaš!'“ (Kraljević 2003: 9)

Prema Glibo (2007), treba izbjegavati pretjerane karikature ili forsiranje ekspresije koje mogu dovesti do neprepoznavanja lika jer će to ometati uspostavljanje emotivnog kontakta, pa se dijete s takvom lutkom neće identificirati niti će razigrati dječju maštu (Glibo, 2007). Igra je, kako navodi Pokrivka (1985), stvaralačka aktivnost te će dijete najčešće prisvojiti aspekte realnosti u kojima inače ne može sudjelovati. Scenske igre i sama lutka imaju jako veliku ulogu u djetetovu životu i u odgoju djece u vrtiću jer jednostavna lutkarska igra u sebi sadrži više različitih umjetnosti kao što su likovna umjetnost, gluma, glazba, literatura i slično, pa u isto vrijeme djeluje na više osjetila kod djece (Pokrivka, 1985).

Igre sa scenskim lutkama najčešće su spontane igre koje se mogu organizirati kao igre dramatizacije umjetničkih tekstova ili didaktičke igre (Pokrivka, 1985). Prema Ivon (2010), djetetu je potrebno približiti onu situaciju koju je uočilo u lutkarskoj igri, a koja se može dogoditi u svakodnevicu. Djetetovo maštanje počinje nakon odgledane predstave, kada mu je ona omogućila likovne uzore i materijale za maštanje (Ivon, 2010).

Slika 8. Dijete u igri sa scenskom lutkom

Izvor: <https://www.profil-klett.hr/lutka-prijatelj-i-suradnik-u-ucenju>, preuzeto 27.6.2023.

Igra sa scenskom lutkom simbolička je igra u kojoj dijete svoje spoznajno ili emocionalno iskustvo prenosi na imaginarni plan, a u mogućnosti ga je promijeniti, obnoviti ili nadograditi (Pokrivka, 1985). Lutka u ovoj vrsti igre postaje osoba i prijatelj; iako je neživa, oživljena je pokretom te tako omogućuje prijelaz intimnog i nesvjesnog na dijete (Bastašić, 1988). Početak simbolične igre kod djece vrlo je važan pomak u njihovu razvoju jer se u njoj javlja elementarni oblik apstraktnog mišljenja zbog djetetove upotrebe gesta, zvukova i objekata (Ivon, 2010). Igra s lutkom nije „samo“ oponašanje jer ih djeca, kao što je već spomenuto, tretiraju kao da su osobe, a za to je potrebno nadilaženje spoznajnog egocentrizma (Ivon, 2010). Simbolička igra predstavlja sposobnost preobrazbe, razumijevanja i objašnjavanja iskustva (Marjanović, 1977).

U početku će dijete tijekom igre oponašati odrasle osobe, i to točnim redoslijedom kako odrasla osoba to izvodi, a lutka i predmeti koje koristi bit će slični pravima, dok će se kasnije ta sličnost smanjivati. Kada dosegne određenu psihičku zrelost, dijete se može igrati i onoga što nije doživjelo, već je vidjelo u igri sa scenskim lutkama ili predstavi, na televiziji i slično. U toj fazi lutke će služiti samo za realizaciju igre (Ivon, 2010).

Slika 9. Upotreba lutke u simboličkoj igri

Izvor: <https://www.cvrcaqvt.hr/pocetak-simbolicke-igre-u-obiteljskom-centru-leptirica/4084/>,
preuzeto 28.6.2023.

Lutka je djetetu prijatelj. Njome se igra onako kako vidi svijet oko sebe, a promatrajući dječju igru lutkom, dobivamo uvid u njihov svijet, što je vrlo važno kako bismo djetetu mogli pružiti ono što mu je potrebno za individualni razvoj. Djetetu nije važno da lutka koja

predstavlja određenu osobu ili predmet izgleda kao u stvarnom svijetu; važno je da dijete zna što lutka predstavlja.

Kod djeteta mlađe predškolske dobi najdominantnije su motoričke značajke te ono poprilično živo manipulira lutkom (Pokrivka, 1985). U početku mu je dovoljno što samo posjeduje lutku te ju prevrće, proučava i opipava, upotrebljava kao konstantnu potporu tijekom igre te je njegovo mišljenje vezano isključivo uz konkretnu situaciju u kojoj se igra odvija (Pokrivka, 1985). Kako još nema dovoljno razvijen vokabular, koristi kratke rečenice koje su gramatički nepravilne i vrlo često nejasne sa zastajkivanjem i ponavljanjem, a zamisli su mu kratkotrajne i nerijetko stvara necjelovite sadržaje (Pokrivka, 1985). Iako dijete u potpunosti ne razumije ulogu lutke, ona mu postaje prijatelj i omogućuje mu lako razvijanje svih segmenata. Uvođenjem lutke već u ovom razdoblju dijete se privikava na njezinu svakodnevnu prisutnost, veže se za nju, što će mu odrastanjem omogućiti shvaćanje uloge. Kako dijete odrasta, ono u igri sa scenskom lutkom smanjuje motoričku aktivnost i počinje ju više primjenjivati u stvaralačkim segmentima (pokreti lutke) (Pokrivka, 1985). Koristi složenije i gramatički pravilnije rečenice koje su u skladu s njegovim godinama i razvojem te počinje imenovati rekvizite. Kada lutku pokreće složenijim radnjama, također ih može imenovati, a Pokrivka (1985) navodi primjere: sjedanje u raketu, oblačenje astronautskog odijela, spuštanje na planet i slično (Pokrivka, 1985). Dijete se tako razvija spoznajno i proširuje vokabular te razvija govor.

Lutka je djetetov pratitelj od najranije dobi i stvara u djetetu niz pozitivnih emocija. Na koje se sve načine ta bitna osobitost lutke može upotrijebiti u odgojnoj skupini vidljivo je iz sljedeće podjele. Brogini (1995, prema Ivon, 2010) nudi sljedeću podjelu načina upotrebe lutke: a) lutka/skupina, b) lutka/sadržaj, c) lutka/područje, d) lutka / odgojni projekt te e) lutkarske igre sa scenskom lutkom. Lutka/skupina pomaže odgojitelju da potakne djecu na stvaranje prijateljstva i suradnju, čime će smanjiti i sukobe te da on sam postavi lakšu komunikaciju s njima. Prema Ivon (2010), pomoću lutke možemo postići sve što zamislimo jer se djeca nakon svakodnevnih susreta s njom vežu za nju. Upotrebljavajući lutku na način lutka/sadržaj i lutka/područje, potiče se djecu na stjecanje i savladavanje novih iskustva. Tako lutka uči djecu da pozornije prate i prikazuje im učenje kao zabavno i jednostavno. Prilikom korištenja lutke za odgojni projekt ona je „nit vodilja“, motivira ih i potiče interes za tematiku navedenog te kako projekt ima više aktivnosti, lutka im omogućuje lakši prijelaz iz jedne u drugu (Ivon, 2010). Na taj način projekt će biti djeci zabavno učenje, a ne nešto što su primorani „obaviti“, što je cilj. Igre sa scenskom lutkom mogu biti slobodne, bez utjecaja odgojitelja, kada

djeca realiziraju svoje zamisli ili ih odgojitelj vodi, a mogu se organizirati jednom tjedno (Pokrivka, 1985).

Neovisno o kojem se načinu radi, jasno je da ključnu ulogu u organizaciji svih načina ima odgojitelj.

3.1. Odgojitelj i lutka

Odgojitelj uvijek potiče djecu na igru vlastitom igrom, a može to činiti i razgovorom, glazbom i pjesmom te, najvažnije, igrom s lutkom (Pokrivka, 1985). Prema Pokrivki (1985), kako bi odgojitelj potaknuo djecu na igru s lutkom koja se, na primjer, temelji na sadržajima iz obiteljskog života, on to može učiniti lutkama (lutka majke, oca, dječaka i djevojčice) izvodeći pjesmu s lutkom dječaka „Svakog dana“ Dragana Lukića (Pokrivka, 1985). Tako će prikazati intonacijske promjene u glasovima likova koje će izazvati vedro raspoloženje, a time i želju za igrom (Pokrivka, 1985).

Postoji još jedan zanimljiv primjer iste autorice. Pokrivka (1985) navodi kako je odgojiteljica u starijoj dobnoj skupini tijekom dva mjeseca obrađivala četiri slikovnice nakon kojih je donijela lutku Baltazara, lika iz jedne od njih. Djeca su počela upotrebljavati pojmove poput *električna radionica* i *automatski pogon* te precizno govorila o vjetrousisavaču, ronomotoru i ostalim Baltazarovim strojevima, a cijeli proces obrade slikovnica i sama lutka toliko su im se sviđjeli da su djeca predložila da izrade „zavrzlamator“, stroj profesora Baltazara (Pokrivka, 1985). Taj primjer dokazuje da je često dovoljno samo potaknuti djecu, bez „nametanja“ već gotovih, vlastitih ideja. Cijeli proces izrade lutke i igra koju osmisle isključivo djeca imat će bolji rezultat u razvijanju djeteta u svim aspektima, pogotovo u razvijanju samopouzdanja.

Kod mlađe djece odgojitelj ne može imati detaljno formiran sadržaj igre, već samo formu, dok kod starije djece to neće biti slučaj. Kako je svako dijete individua, pogrešno je očekivati kako će ono pratiti točan sadržaj igre jer mora osjetiti stvaralačku slobodu, a odgojitelj mora biti spreman prihvatiti igru na onaj način na koji je dijete provodi, biti promatrač i poticati ga (Pokrivka, 1985).

Kao i u sve aktivnosti, djecu je potrebno uključiti i u stvaranje lutke tako da djeca sama nude svoje ideje koje će odgojitelj potom realizirati. Sudjelovanje i samostalno izrađivanje potiče dječju autonomiju i samopouzdanje, što nam je kao odgojiteljima cilj.

Slika 10. Djeca su samostalno izradila lutke koje će koristiti u predstavi

(Majaron, Kroflin, 2004: 39)

Oponašanje roditelja i odgojitelja u igri s lutkom jedan je od pokazatelja njihove važne uloge kao modela u učenju ponašanja (Ivon, 2010). Djeca će promatrajući odgojitelja, a zatim ga oponašajući, naučiti „pravilno“ ponašanje prema svojim vršnjacima i pravilnu upotrebu materijala za igru, npr. držanje lutke (Ivon, 2010). Ona će voljeti istu lutku kao odgojitelj, pjevat će pjesmu kako je on pjeva, ponašat će se prema lutki oponašajući ga, a ako odgojitelj viče, i dijete će u igri vikati na vršnjake te upotrebljavati izraze koje je čuo od odgojitelja. Oponašanje započinje krajem prve godine, a nastavlja se sve do odrasle dobi.

Broj oblika ponašanja koje djeca mogu naučiti od odraslih putem oponašanja, prema Ivon (2010), beskonačan je. Osim pozitivnih ponašanja koje želimo izazvati kod djece, kao što sam spomenula u primjeru s vikanjem u igri s lutkom, djeca mogu naučiti i negativna ponašanja poput agresivnosti, laganja, varanja i slično (Ivon, 2010). Razlika između učenja novog ponašanja i poticanja postojećeg jest da se u novom ponašanju uči ono koje nije postojalo prije promatranja i oponašanja modela, dok u poticanju postojećeg ponašanja to nije slučaj (Ivon 2010). Poticanje postojećeg ponašanja odnosi se na poticanje postojećeg i naučenog ponašanja od strane djeteta zato što ga je potaklo ponašanje drugoga (Ivon, 2010).

Odgojitelj je prividno pasivan promatrač, a suigrač samo ako dijete to želi, uz postavljanje ograničenja koja su važna za dječju sigurnost. Svaki nepravilan ulazak u igru ili njezino prekidanje vrlo je štetno za dijete. Prisutnost odgojitelja ili općenito odrasle osobe u igri za dijete ima veliko značenje jer kada prihvati igru i dijete u njoj, odgojitelj prihvaća i ljubav, dilemu, sumnju, opasne osjećaje i slično (Bastašić, 1988). Prema Bastašić (1988), kada

se odgojitelj igra s djetetom, ono ga podsjeća na majku koja je radosno prihvaćala sve što je dijete izvodilo te je iz tog razloga velik broj igara djetetova autoterapija.

Osnovne forme koje odgojitelj koristi u igri sa scenskim lutkama su lutkarska improvizacija, lutkarski igrokaz, lutkarska dramatizacija te adaptacija umjetničkih tekstova (Pokrivka, 1985). Navedene igre vrlo su jednostavne i u velikoj se mjeri razlikuju od predstava koje se izvode u kazalištu (Pokrivka, 1985). Igra odgojitelja s lutkom također proširuje i djetetovo znanje u području prirode i društvenog života; o biljkama, životinjama, ljudima i slično. Osim navedenog područja, lutka pomaže djetetu u prometnom i zdravstvenom odgoju (Pokrivka, 1985).

Odgojiteljevo verbalno i neverbalno komuniciranje preko lutke potiče razvoj empatije, pomaže djeci da prevladaju emocionalni egocentrizam te pomaže njemu samome da se odvoji od vlastitog stava prema djetetu. Empatija je sposobnost razumijevanja emocija drugih ljudi i primjerenog reagiranja na te emocije (Nastavni zavod za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“ 2001, para. 1). To je sposobnost „uvlačenja drugoj osobi pod kožu“ (Carkhuff, u: Bratanić, 2002). Prema Carkhuff (u: Bratanić, 2002), temelj empatičnog komuniciranja i dijaloga jest svijest o vlastitoj osobnosti. „Dijalog se rađa iz želje da jedan drugoga slušamo, da se međusobno bolje upoznamo i duhovno obogatimo.“ (Bratanić, 2002: 123) Empatičan odgojitelj prihvatit će dijete točno onakvo kakvo jest i poticati će ga da se samostalno razvija svojim tempom (Ivon, 2010).

Prema Marajon (2004), lutka „prisiljava“ odgojitelja da postane „drugi u skupini“. Tek kada osposobi djecu za empatijsko komuniciranje i on sam nauči tako komunicirati, može komunicirati s njima. Ivon (2010) napominje kako će igranje lutkom u skupini pomoći odgojitelju u pronalasku novih izraza emocija; naučit će ublažiti reakciju kada se naljuti na način kojega se bez lutke ne bi sjetio. Isto tako, ako pruži lutku djeci, može vidjeti što djeca misle o njemu samom, što mu pruža mogućnost da se usavrši i promijeni konkretne postupke.

Glavna uloga odgojitelja, prema Nenadić-Bilan (2000), jest da bude što manje voditelj dječjih aktivnosti, a što više stvaratelj njihove okoline. New i Edwards (1895, prema Hendrick 1990) odredile su uloge odgojitelja: mora biti partner djeci prilikom učenja, osoba koja omogućuje razvoj konstruktivnog kurikuluma, osoba koja potiče dijete na razmišljanje i rješavanje problema, osoba koja se brine za djecu i osigurava joj da se osjećaju prihvaćeno, osoba koja ih potiče da razgovorom riješe svoje nesuglasice te osoba koja kontinuirano uči i istražuje. Uloga odgojitelja je „umjetnikov pomoćnik“; odgojitelj ne zadire u dječju igru, ne

nudi nove poticaje ni sredstva za igru (Ivon, 2010, prema Griffin, 1982). Njegov je jedini zadatak ukloniti ono što može oštetiti igru (Ivon, 2010, prema Griffin, 1982). Upotreba lutke ovisi o mišljenju odgojitelja o njoj; većina njih neće ju ponuditi djeci jer smatraju da je ona „dječja stvar“ (Ivon, 2010). S druge strane, odgojitelji koji svakodnevno koriste lutku potvrdili su da ima mnogo prednosti u poticanju dječje igre i komunikaciji s njima.

Ovdje sam navela samo neke od uloga odgojitelja u radu s lutkom, a usustavljanje uloga koje sam procijenila kao izuzetno važne za moj rad ponudila je Hicela Ivon (prema Paley, 1990) te ću se njima detaljnije baviti u nastavku rada. Ivon (2010) navodi sljedeće uloge odgojitelja s lutkom: a) odgojitelj kao „mirotvorac“, b) odgojitelj kao „vratar“, c) odgojitelj kao „usporedni igrač“, d) odgojitelj kao „promatrač“, e) odgojitelj kao „sudionik“ igre, f) odgojitelj kao „posrednik“, g) odgojitelj kao „tutor“, h) odgojitelj kao „pripovjedač“ (Ivon, 2010, prema Paley, 1990).

Odgojitelj se u ovoj ulozi mirotvorca uključuje u dječju igru samo kada dođe do sukoba. Uz pomoć lutke predlagat će slične aktivnosti ili igračke kako bi potaknuo djecu da samostalno riješe sukob nastao tijekom igre (Ivon, 2010). Lutka neće sama „riješiti njihov sukob“. Lutka uspješnije može objasniti uzrok prepirke od odgojiteljeva verbalnog upozorenja ili objašnjenja. Odgojitelj će preko lutke neizravno utjecati na motivaciju djece da promijene svoje ponašanje. Lutka će, a ne odgojitelj, „dogovoriti“ pravila ponašanja. Ona će odgojitelju pružiti uvid u djetetove probleme i olakšati spoznaju koliko važnu ulogu on ima u oblikovanju djetetova ponašanja. Putem lutke, odgojitelj će se više približiti djeci, komunicirati s njima i steći njihovo povjerenje (Ivon, 2010).

Odgojitelj će kao „vratar“ poticati dijete koje ulazi u već započetu igru (Ivon, 2010). Pomoću lutke ono će lakše nadvladati nesigurnost ulaska u igru u tijeku (Ivon, 2010). Prema Corsaro (1985), 75 % predškolske djece odbije djecu koja se naknadno uključuju u igru. Zato će lutka u tom kontekstu igrati ulogu koja će paziti da djeca koja su počela igru ne budu ometena u trenutnoj interakciji zbog djeteta koje se priključuje (Ivon, 2010). Ivon (2010) ističe kako se 50 % djece tek nakon drugog ili trećeg pokušaja uspije priključiti igri u tijeku. Odgojitelj će lutkom lakše potaknuti dijete da prihvati novo sredstvo za igru (Ivon, 2010).

U ulozi „usporednog igrača“ odgojitelj se ne igra s djecom, već usporedno s njima igra sličnu igru. Na početku oponaša dječju igru koju zatim postupno transformira. Ivon (2010) navodi kako je vrlo zanimljivo gledati kako djeca u velikom mjeri primijete odgojiteljevu

„usporednu igru“, a zatim je i prate. Na taj način djeca mogu naučiti kako pravilno držati lutku, kako je animirati te na koje načine lutka može „govoriti“ (Ivon, 2010).

U ulozi „promatrača“ odgojitelj nije sudionik dječje igre, već „upravlja“ njome, prateći i komentirajući njezin sadržaj (Ivon, 2010). Igru ne opisuje odgojitelj, već lutka kroz koju on također nudi slične igre (Ivon, 2010). Isto tako, odgojitelj može dati djetetu lutku i promatrati što će dijete kroz nju govoriti i koju će ulogu ona dobiti (Ivon, 2010). Kroz lutkarsku predstavu odgojitelj na lakši i detaljniji način dobiva uvid u djetetov svijet. Dobit će „dragocjene podatke“ koji mu mogu služiti za planiranje sljedećih aktivnosti kojima će poticati dječju autonomiju (Ivon, 2010). „Promatranje kroz oči lutke“ omogućit će djetetovu spontanost i odgojitelj će dobiti uvid u govorne, komunikacijske, motoričke, glazbene sposobnosti itd. (Ivon, 2010).

U ulozi sudionika odgojitelj ulazi u igru. Ako vidi potrebu, lutkom će preuzeti jednu od uloga, a time će suzbiti svoj ulazak u dječju igru te djeca neće biti ometena (Ivon, 2010). Odgojiteljevo nepravilno uplitanje u igru postavljanjem pitanja može li se i on igrati prekinut će i štetiti dječjoj igri, a najčešće će dobiti i negativan odgovor.

Odgojitelj u ulozi posrednika raspoređuje djecu u igri po skupinama. Lutka će „dati prijedlog“ podjele, pazeći da se dopunjuju. Lutka će navedeno, prema Ivon (2010), učiniti uspješnije nego odgojitelj. On će također u ulozi posrednika kroz lutku potaknuti djecu na samostalno rješavanje problema koji su nastali tijekom igre.

„Tutor“ je, prema Ivon (2010), najneposrednija uloga odgojitelja u dječjoj igri. Kroz tu ulogu on će poticati interakciju između djece i bit će ponašajni model. Cilj ove uloge je stvaranje emocionalne sigurnosti, koja je vrlo važna (Ivon, 2010).

Djeca kreiraju priču koju odgojitelj zapisuje, a zatim biraju uloge i glume, dok odgojitelj čita priču na glas. U djelu „Lutka... divnog li čuda!“ Ede Marajon i Livije Kroflin, Bredikyte (2004: 43) utvrđuje da je pričanje priče koristeći lutku stimulans u radu s djecom. Taj pristup, prema Ivon (2010), omogućuje da svako dijete izrazi svoju individualnost.

Slika 11. Odgojitelj, lutka i djeca

Izvor: <http://media.sumskabajka.rs/2016/06/sumskaBajkaRakovica.jpg>, preuzeto 28.6.2023.

Igre s lutkom koje omogućuje odgojitelj najčešće se koriste u području materinskog jezika iako su prisutne u svim odgojno-obrazovnim područjima (Pokrivka, 1985). Odgojiteljeva igra lutkom djeluje istovremeno na više osjetila djece, na razvoj ličnosti djeteta – pravednost, istinoljubivost, dobrotu, prijateljstvo, hrabrost i slično, zbog igara koje sadrže moralne vrijednosti (Glibo, 2000), na razvoj govora i komunikacije, socijalizacije djece, razvoj mašte, senzibilizacije te ima utjecaja na emocionalni svijet djeteta.

Iako dijete zna da se lutka ne pokreće sama, ono što ona kaže djetetov je „zakon“ jer ona pokreće njegove emocije, stoga ono što se želi reći prije toga mora biti pažljivo odabrano. Emocije, koje su osnovni pokretač kod djece, pokrenut će i govor, komunikaciju, maštu te će stvoriti nešto lijepo i korisno, a iz tog razloga odgojitelj mora biti opskrbljivač koji ga potiče (Kraljević, 2003).

3.2. Uloge lutke

3.2.1. Lutka u razvoju govora i komunikacije

Prema Pokrivki (1985) i Glibo (2000), igre lutkama su govorne igre, zato što se dijete služi jezičnim simbolima kako bi izrazilo misli i osjećaje. Dijete se tako razvija spoznajno i proširuje vokabular te mu se načini igre scenskom lutkom proširuju i obogaćuju. Primjer iz odgojne prakse proširivanja iskustva i vokabulara navela je Pokrivka (1985) u djelu „Dijete i scenska kultura“. Odgojiteljica je donijela djeci lutku „metlicu“ i potaknula djecu da osmisle

neku smiješnu priču (Pokrivka, 1985). Pokrivka (1985) napominje kako je za sljedeći primjer važno znati da su djeca u skupini bila upoznata s pričom „Ludi vjetar“ A. Veronike. (Pokrivka, 1985). U primjeru djevojčica od 5 godina i 9 mjeseci pjeva i pleše s lutkom „metlicom“: „Ja sam metlica-petlica, na, na, na, na, ja sam curica-purica, la, la, la.“ (Pokrivka, 1985) Djevojčica počinje dijalog između vjetra i „metlice“, gdje „metlica“ govori kako se uvijek htjela popeti na drvo, ali svaki put padne, stoga pozove vjetar da je digne na drvo, a on joj govori kako on diže samo lagane stvari. U primjeru se može vidjeti utjecaj priče „Ludi vjetar“ na priču djevojčice. Potaknuta svojim iskustvom, osmislila je zaplet priče, problemsku situaciju i rasplet te je uvela elemente već poznate priče u svoju. Prema Marjon, E., Kroflin, L. (2004), „najnormalniji“ način komunikacije jest putem osjećaja, ali to može biti stresno. Iz tog razloga smatra se kako je spretnije uvesti lutku da bi komunikacija između djeteta i odrasle osobe bila dvosmjerna. Odrasla osoba, u ovome slučaju odgojitelj, obraćat će se djetetu putem lutke, a zatim obrnuto, te će se time otvoriti faza „egocentričnog govora“ kod djeteta (Marjon, E., Kroflin, L., 2004). Ono će mišljenje lutke prihvatiti lakše nego mišljenje odgojitelja jer je samo odabralo taj autoritet, s čime se slaže i Pokrivka (1985), koja navodi da lutkina riječ često ima jači utjecaj nego odgojiteljeva. Dijete u igri scenskom lutkom koristi različite govorne operacije, čak i one čije će značenje upoznati tek u osnovnoj školi. Uz nju se jezik više ne upotrebljava samo u svrhu ležerne komunikacije, već se djeca fokusiraju na vlastita svojstva jezika, a to im omogućuje da se slobodno igraju lingvističkim formama i da ih kombiniraju na različite načine (Pokrivka, 1985). Kada se lutka koristi prilikom pripovijedanja, uspostavljaju se verbalna i neverbalna komunikacija, što pomaže djetetu u korištenju riječi, oblikovanju rečenica i izmišljanju dijaloga (Marjon, E., Kroflin, L., 2004), čime ono razvija govor, a i maštu. Po izgledu lutke dijete će odabrati odgovarajući glas. Lutka može pjevati, govoriti čudne strane jezike, mijenjati riječi, recitirati priče i pjesme te postavljati pitanja, a njezin izgled potiče djecu na stvaranje novih riječi (Pokrivka, 1985). Dijete se u igri lutkom igra jezikom, stvara različite jezične konstrukcije, stvara monologe te tako spontano otkriva poetsku dimenziju jezika (Pokrivka, 1985). Stvarajući u igri lutkom kratke stihove, značenje riječi nema važnost, već se riječi biraju prema zvučnosti. Primjer navodi Pokrivka (1985): „Okoli peko mali hone, okoli peko mali zone, tak se kaže mjau, tak se kaže vau.“ Djevojčica (3 godine) igra se lutkom psića. Lutka može govoriti i u dijalektu, pa će dijete predložiti ispravke u standardnom jeziku, a ako ne razumije sve riječi u priči, shvatit će ih pomoću lutkina neverbalnog govora (Marjon, E., Kroflin, L., 2004). Osim navedenog, lutka može pomoći u svladavanju slova abecede, dana u tjednu i matematičkih pojmova (Marjon, E., Kroflin, L., 2004). Ako rečenica koju lutka izgovori nije ispravna, nije pogriješilo dijete, nego ona, a sramežljivo će se dijete boriti za

lutkinu poziciju, ne svoju (Marjon, E., Kroflin, L., 2004). Prema Pokrivki (1985), ako je odgojiteljev govor putem lutke logički osmišljen, pravilan i stvaralački interpretiran, utjecat će na razvoj govora kod djeteta (Pokrivka, 1985). Nerijetko predškolska djeca imaju poremećen ritam govora, što se može primijetiti kod presporog ili prebrzog govora te zamuckivanja, a lutka će u tom slučaju imati pozitivan utjecaj jer će se ta djeca, kao što se može primijetiti i kod drugačijih situacija, potruditi što pravilnije govoriti zbog svojih vršnjaka – sudionika u igri ili djece gledatelja. Kada dijete govori „kroz lutku“, govor mu postaje prirodan te stvarajući u njezino ime postaje sposobnije sagledati svoje iskustvo i znanje, razvija smisao za kolektivni rad te suradnju s drugom djecom i odgojiteljima (Glibo, 2000).

3.2.2. Lutka u socijalizaciji

U igri scenskom lutkom djece koja još nemaju iskustva u tome može se vidjeti nepovezanost te će ta djeca samo na trenutke imati kontakt s drugom djecom. Djeca se u početku igraju individualno i paralelno s drugom djecom, a kasnije, kada pokušaju neuspješno uspostaviti kontakt s drugima, dolazi do agresije, guranja i udaranja lutke o lutku (Pokrivka, 1985). Prema Pokrivki (1985), u odgojnoj skupini koja redovito koristi lutku kao trećeg odgojitelja djeca su obavezna brinuti jedna o drugima. Potvrdu da se to stvarno događa daje ista autorica izjavom da igra scenskom lutkom pridonosi osjećaju sreće nad vlastitim i tuđim stvaralaštvom (Pokrivka, 1985). Suradnja djece koja se igraju scenskom lutkom može se primijetiti kod djece koja su na sličnoj razvojnoj razini, isto kao što je to u drugim područjima. Također, djeca koja surađuju u igri scenskom lutkom mogu međusobno utjecati na oslobađanje egocentričnosti – da postanu svjesna svog mišljenja i ponašanja (Pokrivka, 1985). Kao primjer, autorica spominje dječaka (4 godine i 4 mjeseca) i djevojčicu (4 godine i 6 mjeseci) koji lutkama prikazuju dijalog psa i mačke. Kada djevojčica (mačka) ponudi razuman odgovor na konflikt koji je nastao između likova, dječak, koji je u tom trenu intelektualno „nadmudren“, počinje svojom lutkom tući lutku mačke u njezinim rukama. U tom trenu djeca gledatelji negoduju zbog takva ponašanja, što pozitivno utječe na dječakovo mišljenje o njegovu postupku (Pokrivka, 1985).

3.2.3. Lutka u terapiji

Odgojno-obrazovne ustanove imaju velik utjecaj na dijete, a s obzirom na to da se većina poremećaja javlja još u ranom djetinjstvu, one imaju važnu ulogu u prevenciji psihičkih poremećaja i zaštiti duševnog zdravlja djece. Nadovezat ću se na već spomenutu izjavu Pokrivke (1985) da djeca znaju da lutka nije živa te da se ne pokreće sama – djeca s

depersonalizacijom ili težim psihičkim poremećajima ne mogu vidjeti da je lutka predmet koji predstavlja zamišljeno biće. Autor Zlatko Bastašić u svojem djelu „Lutka ima i srce i pamet“ (Školska knjiga, Zagreb, I. izdanje, 1988) govori o lutki kao terapijskom sredstvu. Navodi da je prvi put upotrijebio lutku u terapijskoj sobi, s autističnim dječakom. Dječak je palio i gasio svjetla te nije obraćao pozornost na psihoterapeuta u prostoriji, koji je neuspješno pokušavao uspostaviti kontakt s njime pomoću različitih igračaka. Tada je psihoterapeut napravio ribu od papira koja je otvarala i zatvarala usta, što je odmah privuklo dječakovu pozornost. Hranio ju je komadićima papira već idući put nakon što je to učinio autor. Zatim je ribu uhvatio drugom rukom i panično molio za pomoć, na što ju je dječak počeo spašavati. Bastašić (1988) napominje kako dječak nije spašavao ribu kako bi se to odvijalo u igri, već je spašavanje bilo grčevito i dramatično. Autor je tako otkrio „novu avanturu“ lutkarstva. Počeo je kolekcijom lutaka od papira, a zatim nastavio s muškim i ženskim lutkama različitih veličina i dobi, lutkama za simbolizaciju priča i bajki – kraljice, kraljevi, princeze itd., lutkama u uniformi – vojnici, kauboji, doktori i policajci, lutkama životinja, lutkama s naznačenim spolnim osobinama – trudnica, dječak-muškarac i djevojčica-žena. Također je uveo i lutku „Bimbo“, koja je mogla micati usta, a njezina druga ruka bila je njegova. Posljednja lutka koju autor koristi u svojoj terapijskoj sobi jest lutka „Ćoso“, koja služi za kanaliziranje agresije. Bastašić (1988) navodi kako pripremno razdoblje za rad s lutkama u terapiji može potrajati i godinu dana, a prvi susret uvijek je ispunjen strahom. Bez obzira na duljinu prilagodbe na lutke, Bastašić (1988) dokazuje koliko lutka može pomoću u shvaćaju djece s različitim poremećajima ili problemima

3.2.3.1. Lutka i separacijski strah

Suradnja između roditelja i odgojitelja započinje već pri samom upisu djeteta u vrtić. Inicijalni susret, prema Bastašiću (1988), ne smije biti samo dovođenje i odvođenje djeteta, već bi trebao omogućiti da odgojitelj dobije što više informacija o djetetu, što je posebno važno zbog prvog razdoblja kada može doći do problema sa separacijom od roditelja.

Separacijski strah kod djeteta najčešće počinje prilikom odvajanja iz obitelji dolaskom djeteta u jaslice ili vrtić općenito. Dijete je u novoj sredini, bez roditelja, i pred njega su stavljeni nepoznati zahtjevi. Iako većina djece ima brzu adaptaciju, odvajanje od obitelji nerijetko rezultira agresivnošću ili na način koji ću navesti u nastavku. Bastašić (1988) u svojem djelu govori o reakciji djevojčice Ivane (8) na odvajanje od roditelja. Ivanina majka počela je raditi nakon petomjesečnog porodiljnog dopusta, a za Ivanu se brinula prabaka te su je roditelji često posjećivali. Kada je napunila tri godine, majka je zanjela i morala je preležati trudnoću kod

kuće, čime je Ivana opet bila s roditeljima. Prije rođenja brata, krenula je u vrtić, gdje je često odbijala hranu i stajala u kutu, no s vremenom se prilagodila. U lutkarskoj igri u kojoj igra vuka koji guta dječaka, ispljune ga i kaže: „Pfuj, ništa mi se ne sviđa“, a u drugoj igri na pitanje zašto su samo dječaci, odgovara da djevojčice nisu važne, nego samo oni (Bastašić, 1988). Nakon igre lutkama nacrtala je obitelj u kojoj su otac, majka i dvije djevojčice (Ivana i brat). Prema Bastašiću (1988), Ivanino ponašanje prikaz je goleme tuge zbog stalne separacije od njezina rođenja do rođenja brata, kada je upišu u vrtić. Bastašić navodi kako odatle vjerojatno potječe mržnja prema bratu i želja da ga na crtežu pretvori u djevojčicu. Bez obzira na Ivaninu reakciju, rijetka su djeca kojoj je potrebna stručna pomoć prilikom adaptacije (Bastašić, 1988). Na primjeru djevojčice Ivane može se primijetiti da kompetentan odgojitelj kroz igru scenskom lutkom može primijetiti djetetovo stanje, razmišljanje i osjećaje te mu zbog toga može učinkovito pomoći. U povoljnim uvjetima igra dovodi do oslobađanja od loših događaja jer se u igri otkrivaju i prerađuju događaji i odnosi s okolinom na koje su utisnuti bolni afekti (Bastašić, 1988).

U slučaju s djevojčicom Ivanom vidljiva je ljubomora prema nerođenom bratu putem igre s lutkama te iz tog razloga smatram da je najlakši način za dijete i najuspješniji način za odraslu osobu igra lutkama, kada želimo dobiti uvid u njihov svijet.

O separacijskom strahu također su pisale Ljubica Paradžik, Ana Kordić, Iva Zečević, Davorka Šarić te Vlatka Boričević Maršanić (2017) u radu „Ne idi, molim te“. Navedeni rad o kognitivno-bihevioralnom tretmanu djeteta sa separacijskim anksioznim poremećajem dokazuje važnost multidisciplinarnog pristupa u liječenju te sudjelovanja roditelja kao koterapeuta.

3.2.3.2. Lutka i agresija

Prema Bastašiću (1988), prve roditeljske zabrane prve su konfrontacije s okolinom, a roditelji su prvi „agresori“. Protest djeteta je zdrav, ali kod djeteta koje ima probleme u ponašanju dolazi do patnje. Djetetovo ponašanje na početku će privlačiti pozornost, dok ga na kraju to isto ponašanje ne počne udaljavati od „objekta ljubavi“ (Bastašić, 1988).

Prema Bastašiću (1988), u vrtiću se može učiniti mnogo toga za kanaliziranje agresije kod djece. Kao prvi primjer navodi radionicu u kojoj se oblikuju različiti materijali poput drva, metala i plastike (Bastašić, 1988). Bastašić (1988) u svom djelu spominje dječaka (11 godina) koji usmjerava agresiju prema sebi zbog svakodnevnog kažnjavanja. Bastašić (1988) smatra da dijete nije dobilo dovoljno ljubavi i da se već nazire sadomazohistički karakter. Dječak je jedno

vrijeme živio s tetkom dok su roditelji živjeli u Njemačkoj. Njegovi se problemi, prema Bastašiću (1988), manifestiraju krađom, a o sebi ima vrlo loše mišljenje. Na psihoterapiju su ga doveli roditelji jer je agresivan prema mlađoj djeci, krade, a ukradene predmete često i potrga. Dječak često igra igru o vampirima jer su po njegovu mišljenju lijepi i smiješni, a boji se vuka i vještice iako u vještice ne vjeruje (za vuka smatra da bi mogao doći iz susjedne šume). Dječak je također crtao ratne crteže gdje upravlja avionom i baca bombe na djecu, žene i ljude te govori kako bi se osvetio njemačkim životinjama i ljudima preko noći. U igri lutkama dječak preuzima ulogu lopova, dok psihoterapeutu pruža lutku policajca. U igri jedan lopov pogine, a drugog, koji je zarobljen, dječak osuđuje na smrt. Dječak nakon igre postavlja pitanje: „Zar vam nitko nikada nije ukrao nijednu lutku?“ te izjavljuje kako se ne može suzdržati da ponekad nešto ne ukrade (Bastašić, 1988). Na autorovo pitanje tko su policajci u kući, dječak odgovara da su to roditelji. Bastašić (1988) uspoređuje navedeni slučaj dječaka s dječakom Matejom (6 godina) koji je agresivnim scenama u igri lutaka shvatio da one nisu pogubne. Bastašić (1988) navodi razlog različitosti slučaja između dvojice dječaka s agresijom: prvi dječak odrastao je bez roditeljske ljubavi, dok je drugi dobio ljubav u dovoljnoj količini. Ljubav mu je pomogla da savlada „demonске sile“ (Bastašić, 1988).

U ovom slučaju može se primijetiti da je dječak, između ostaloga, dao uvid u svoj svijet putem igre lutkama. Iako već na crtežima prikazuje ratne i „tmurne“ scene, tek se putem igre lutkama otvara o svojem stvarnom svijetu, krađi i odnosu s roditeljima.

Dijete svoje strahove, nesigurnosti i razočaranja nosi u sebi, a kako igra lutkom osvješčuje emocije, one se pretapaju u riječ (Kraljević, 2003).

Agresijom se također bave autorice Zorana Kušević i Matea Melša (2018) u članku „Agresivnost kod djece i adolescenata“. U članku navedene autorice nadopunjuju poznate teorije novijim saznanjima objašnjavajući što sve može utjecati na razvoj problematičnog ponašanja. U članku se također mogu pronaći savjeti za liječenje i prevenciju, kao i napredak u ponašanju u školama u kojima su se provodili preventivni programi agresije.

Poglavlje zaključujem prikazom zanimljiva lutkarskog programa, odnosno primjerom dobre prakse. Autorica knjige „Lutka iz kutka“ (Naša djeca, Zagreb, 2003) Anica-Ana Kraljević realizira program „Mali lutkari – veliki stvaratelji“ s ciljem da potakne djecu na širenje znanja, kreativnosti, umjetnosti te da dožive i osjete dileme i rješenja u području moralnosti.

Neke od aktivnosti u ovome programu su upoznavanje djeteta s tipovima lutaka, povijesti lutaka te animacijom lutaka, pronalaženje novih priča, bajki i basni, zajedničko

slušanje, odabiranje i stvaranje glazbe, bilježenje i dokumentiranje onoga što se novo kreiralo te organiziranje posjeta drugim vrtićima i dječjim knjižnicama (Kraljević, 2003).

U programu surađuje s roditeljima i odgojiteljima, a djeca su predškolske dobi, od tri do sedam godina. Ono što je Kraljević (2003) htjela postići ovim programom, jasno je navela u zadaćama, a na prvom mjestu stoji „zadovoljiti potrebe djeteta za igrom, zabavom i afirmacijom“. Nadalje, nabraja zadaće poput poticanja samopouzdanja kod djece, osjećaja za smiješno, maštanja te razvoja pozitivne slike o sebi, poticanja djeteta da misli, da bogati rječnik novim riječima te da sluša i dogovara se s drugima. Kraljević (2003) želi omogućiti djeci projekciju tuge, straha i srdžbe kroz lutku te ih tako osloboditi negativnih emocija.

Kraljević (2003) navodi kako je vrlo brzo uočila osnovne skupine djece koje je podijelila na nesigurnu i zatvorenu djecu, slobodnu, komunikativnu i otvorenu djecu, darovitu djecu te djecu s problemima u razvoju. Ističem primjer autorice koji je navela objašnjavajući zašto je dijete upisano u njezin program. Isti primjer također ponovno dokazuje koliko igra lutkama govori o dječjem svijetu.

Djevojčicu Mateu u „Male lutkare“ upisala je majka jer je smatrala kako će joj to pomoći „u mnogo čemu“ (Kraljević, 2003). Matea je jednom prilikom, kada je baka odlazila na tržnicu, skočila kroz prozor s prvoga kata prema baki. Kako je djevojčica šutljiva i introvertirana, šutjela je na upite zašto je to napravila. Jednom se igrala lutkama s bakom te medo (baka) upitala zeca (Matea) zašto je Matea skočila kroz prozor, na što joj je zec (Matea) odgovorio kako se Matea bojala da će baka otići na tržnicu bez nje. Upisom u „Male lutkare“ djevojčica je odmah izjavila kako neće ništa glumiti, nego će samo izrađivati. Prilikom jednog ponavljanja teksta autorica je čula i Matein glas te je ona od tihe i povučene djevojčice postala vrlo aktivna, otvorena i kreativna (Kraljević, 2003). Navedeni primjer jedan je u nizu dokaza koliko lutka ima pozitivnog utjecaja na dječji život.

Razlog pisanja ovog poglavlja jest kako bih zaključila ovu temu programom koji je uvelike utjecao na većinu aspekata u dječjem razvoju.

4. ZAKLJUČAK

Ovim radom nastojala sam prikazati koliko je važna uloga lutke kao suradnika ili „trećeg odgojitelja“. Dijete se već od najmlađe dobi igra njome te se vrlo lako veže uz nju. Lutka pomaže odgojitelju u dobivanju uvida u dječji svijet bez da se dijete osjeća prisiljeno ili nelagodno, potiče komunikaciju te ako je govor lutke pravilan, utjecat će i na njegovu govornu kulturu. Lutka ima vrlo važnu ulogu u kreiranju dječjeg ponašanja te može naučiti odgojitelja i dijete novim izrazima za emocije kojih se bez nje ne bi sjetili. Djeca će ponekad prije poslušati lutku nego odgojitelja. Lutka tim postupcima postaje suradnik odgojitelju, točnije „treći odgojitelj“, na kojega se uvijek može osloniti. Osim navedenoga, lutka također može pomoći u psihoterapiji.

Pisanje ovoga rada potaknulo mi je želju da počnem koristiti lutku u odgojno-obrazovnoj skupini. Lutka može uvelike pomoći odgojitelju i djeci, a svu pomoć kako bi djeci bilo što bolje u skupini i mogućnost za razvoj vlastitih kompetencija uvijek ću prihvatiti. Smatram da bi se svatko nakon čitanja literature korištene za pisanje ovoga rada složio s izjavom Luke Paljetka (2007): „Lutka zna što radi. Lutka je pametna. Lutka je savršena. Ona je uvijek samo ono što treba biti. U naš svijet bezdušnosti i dvoličnosti ona dovikuje: Ja sam jedina iskrena! Ja jedina stvarno imam dušu!“

Ovaj rad potvrđuje da lutka upravo i jest ono što uvijek treba biti: podrška djetetu kada je ono treba, učitelj tijekom odrastanja te „treći odgojitelj“ kao dodatna pomoć u skupini.

LITERATURA

1. Babić, N., Irović, S., (2004). Djeca i odrasli u igri. U: Zbornik radova rastimo zajedno. Osijek: Centar za predškolski odgoj, Visoka učiteljska škola, 15-25.
2. Bastašić, Z. (1988). Lutka ima srce i pamet. Zagreb: Školska knjiga. 36-111.
3. Bredikyte, M. (2004). Dijaloška drama s lutkama (ddl) kao metoda poticanja dječje verbalne kreativnosti. U: E. Marajon, L. Kroflin (ur.). Lutka...divnog li čuda! Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 43-77.
4. Glibo, R. (2000). Lutkarstvo i scenska kultura. Zagreb: Ekološki glasnik. 87-149.
5. Hicela, I. (2010). Dijete, odgojitelj i lutka. Zagreb: Golden marketing- tehnička knjiga. 7-87.
6. Kraljević, A. (2003). Lutka iz kutka. Naša djeca. 6.
7. Marajon, E., Kroflin, L. (ur.) (2004). Lutka...divnog li čuda! Međunarodni centar za usluge u kulturi, UNIMAA, Zagreb. 39-72.
8. Marjanović, A. (1977). Dječja igra i stvaralaštvo. Beograd: Edicija Prosvetnog pregleda, Marksizam i obrazovanje.
9. Kušević, Z., Melša, M. (2017). Agresivnost kod djece i adolescenata. Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa – Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/file/270863>
10. Radić, A. i sur. (2021). Empatija. Nastavni zavod za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“, <https://stampar.hr/hr/novosti/empatija>
11. Nenadić-Bilan, D. (2000). Odgojiteljeve uloge i anatomija djeteta u igri. Split: Školski vjesnik, 1 (49), 109-103.
12. Paljetak, L. (2007). Lutke za kazalište i dušu. Međunarodni centar za usluge u kulturi, Zagreb, 8-60.
13. Pokrivka, V. (1978). Dijete i scenska lutka. Zagreb: Školska knjiga. 8-39.
14. Paradžik, Lj. i sur. (2018) „Ne idi, molim te“ – kognitivno-bihevioralni tretman djeteta sa separacijskim anksioznim poremećajem. Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa – Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/file/303632>
15. Županić Benić, M. (2009). O lutkama i lutkarstvu. Leykam International Zagreb. 7-106.

POPIS SLIKA

Slika 1. Tehnički crtež ginjol lutke	3
Slika 2. Tehnički crtež „anatomije“ lutke zijevalice	4
Slika 3. Crtež mapeta Kermita	5
Slika 4. Lutka sjena: oblik, dijelovi, vodilice i rekvizit	6
Slika 5. Tehnički crtež javanke	7
Slika 6. Tehnički crtež marionete	8
Slika 7. Tehnički crtež marioneta Spejbla i Hurvineka	9
Slika 8. Dijete u igri sa scenskom lutkom	11
Slika 9. Upotreba lutke u simboličkoj igri	12
Slika 10. Djeca su samostalno izradila lutke koje će koristiti u predstavi	15
Slika 11. Odgojitelj, lutka i djeca	19

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)